

Broeders en trekkers in Lentevreugd

De resultaten van 13 jaar **vogelonderzoek**

Tussen 2002 en 2006 is in Lentevreugd nieuwe natuur ontwikkeld. Sindsdien wordt jaarlijks een broedvogelonderzoek door de Werkgroep Berkheide uitgevoerd. Hieruit blijkt dat dit terrein inmiddels tussen de 43 en 56 soorten broedvogels per jaar herbergt. Ook tijdens de voor- en najaarstrek blijken vele tientallen soorten, waaronder (lokaal) zeldzame en schaarse, Lentevreugd aan te doen. Door Joost van Reisen en Bas van der Burg (Werkgroep Berkheide)

Trefwoorden: Lentevreugd, bollenveld, herinrichting, vogels

Lentevreugd is een gebied van ongeveer 100 ha groot. Het grenst aan de oostelijke rand van het duingebied Berkheide en aan de noordkant van Rijksdorp. De oostkant van Lentevreugd wordt begrensd door de rijksweg N441 van Wassenaar naar Katwijk (Fig. 1).

Figuur 1. Kaart van Lentevreugd.

Vanaf 2004 inventariseert de Werkgroep Berkheide (WGBH) dit gebied op broedvogels en voert ook winterstellingen uit. Van 2004-2005, 2006-2007, 2008-2009, 2010-2012 en 2013-2014 zijn gecombineerde verslagen gemaakt waarin de resultaten van de inventarisatie van geheel Berkheide en Lentevreugd zijn opgenomen (Van Reisen et al. 2006; 2008; 2010; 2014; 2015). Omdat hierin echter alleen de inventarisatiegegevens van het duingebied Berkheide zijn geanalyseerd, is eerder een apart artikel over Lentevreugd verschenen (Van Reisen & Van der Burg 2013). Dit artikel is hierop een vervolg waarin we de ontwikkelingen van de avifauna tot en met 2016 beschrijven.

Gebied en methode

Gebied

Lentevreugd – ooit onderdeel van het duingebied Berkheide – is in het begin van de 20^e eeuw afgezaand, waarna het als bollengrond werd gebruikt. In de periode 2002-2006 vond in Lentevreugd, gefaseerd, natuurontwikkeling plaats (B. van de Boom et al. 2004). Fase 1 (57 ha) is eind april 2003 opgeleverd en de herinrichting van de laatste 43 ha (fase 2) was in juli 2006 afgerond. Het gebied wordt als integraal onderdeel van het duingebied Berkheide beheerd door Staatsbosbeheer en maakt tevens onderdeel uit van het Natura 2000-gebied Meijndel & Berkheide.

Inmiddels heeft Lentevreugd zich ontwikkeld tot een overgangsg gebied van hoog duin naar de lager gelegen polder en van droog zandig gebied naar duingrasland met enkele duinbeken en plassen (Fig. 2 en 3). Om deze

*Figuur 2. Het voormalig bollenland Lentevreugd.
Foto: Joost van Reisen.*

situatie in stand te houden vindt maaibeheer in combinatie met begrazing door Konikpaarden en Schotse Hooglanders plaats.

In de periode 2002-2016 hebben ondertussen duidelijke gebiedsveranderingen plaatsgevonden. Er heeft een successie plaatsgevonden van een ontwikkelingsgebied van pioniersvegetatie in 2003-2006 naar het huidige duingrasland met rietmoeras, duindoornstruwelen, bramen, Zwarte els e.d.

Methode

De door de WGBH gevolgde methode is beschreven in Van Ommering (2000). De methode komt vrijwel overeen met die van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) (Van Dijk 2004; Van Dijk & Boele 2011). Interpretatie vond plaats volgens de BMP-criteria. Sinds 2012 worden de resultaten van het veldwerk ingevoerd op de website van Sovon en vindt interpretatie plaats met behulp van het programma autoclustering (Van Dijk et al. 2012). Het belangrijkste verschil met BMP is de wijze waarop de WGBH het broedsucces van eenden vaststelt (Van Reisen 2011).

Bij de inventarisatie onderscheiden we territoriumhoudende soorten en eenden. Daarnaast maakt de WGBH een onderverdeling van de soorten naar habitat:

1. Watervogels
2. Moerasvogels
3. Vogels van duingraslanden
4. Pioniervogels
5. Vogels van mozaïeklandschap
6. Vogels van laag struweel
7. Vogels van hoog struweel
8. Bosvogels
9. Overige vogels

*Figuur 3. Lentevreugd is inmiddels een gebied met beken en plassen.
Foto: Joost van Reisen.*

Resultaten

Broedvogels

Algemeen

In tabel 1 staan voor alle territoriumhoudende vogels en eenden het aantal territoria en broedparen voor de jaren 2004 t/m 2016. Na de oplevering van fase 1 in 2004 is een begin gemaakt met de inventarisatie van Lentevreugd. Omdat de 2e fase van de herinrichting echter pas in 2006 was voltooid, zijn alleen de gegevens vanaf 2006 goed vergelijkbaar. In tabel 1 zijn daarom afgeleide grootheden zoals totaal, gemiddeld, minimum en maximum aantal territoria alleen over die laatste 11 jaar berekend. Ook de resultaten die hieruit zijn afgeleid, hebben betrekking op de periode 2006 t/m 2016.

Tabel 1. Aantallen broedvogels Lentevreugd 2004 - 2016.

nummering		soort	jaren														min	max	gem	aant.
BH	Euring		sg.	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016				
94	13640	2	Baardmannetje					1	1	1	1						1	1	1,0	4
105	11060	2	Blauwborst	1	1	1	1	3	2	5	7	4	6	6	7	6	1	7	4,4	11
43	9920	9	Boerenzwaluw					1									1	1	1,0	1
45	10090	5	Boompieper	1																
54	12500	2	Bosrietzanger	3	3	4	7	5	12	6	10	9	8	8	8	1	1	12	7,1	11
60	12740	6	Braamsluiper		1	1									2	3	1	3	2,0	3
1	70	2	Dodaars			2	2	2				1	1	1			1	2	1,5	6
120	10172	3	Engelse kwikstaart	3									1				1	1	1,0	1
10	3940	5	Fazant	2	2	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1		1	2	1,3	10
61	13120	6	Fitis	3	1	1	1	1	1	3	7	6	6	11	11	8	1	11	5,1	11
3	90	1	Fuut		1	1	1	1	2	1	2	2	1	1	1	1	1	2	1,3	11
48	10171	3	Gele kwikstaart	1																
59	12750	6	Grasmus	5	3	3	6	12	13	20	19	18	26	30	29	12	3	30	17,1	11
46	10110	3	Graspieper	2	3	4	6	11	16	25	25	24	22	29	26	21	4	29	19,0	11
111	1610	2	Grauwe gans	1	2	1	1	2	2	4	3	3	3	2	4	2	1	4	2,5	11
49	15150	5	Grauwe klauwier					1									1	1	1,0	1
37	8560	7	Groene specht					1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	1,1	9
83	16490	8	Groenling		1	1	1	1	1	1	2	2	4	3	4	2	1	4	2,0	11
38	8760	8	Grote bonte specht		1		1	1	1	1	1	1			1		1	1	1,0	7
116	1661	2	Grote Canadese gans	1	1	1	1	1	5	4	4	3	3	2	3	2	1	5	2,6	11
74	12020	8	Grote lijster								1	1	1				1	1	1,0	3
104	5320	5	Grutto	1	1		1	1	1								1	1	1,0	3
51	10840	6	Heggenmus	3	3		3	2	2	1	2	2	7	9	10	9	1	10	4,7	10
28	6700	7	Houtduif	4	1	1	3	4	2	2	1	3	2	2	1	1	1	4	2,0	11
87	15910	9	Huismus	2	3	4	2	2	2	1	1	1	1	1	1		1	4	1,6	10
44	10010	9	Huiszwaluw	4	8	6	6	6	15	13	14	8	12	13	5	7	5	15	9,5	11
92	15600	9	Kauw	3	5	3	3	4	1	1	1	2	2	3	2	2	1	4	2,2	11
123	7350	9	Kerkuil					1									1	1	1,0	1
17	4930	5	Kievit	9	9	8	9	4	4	6	8	3	3	6	7	4	3	9	5,6	11
55	12510	2	Kleine karekiet	2	9	11	18	22	28	39	32	42	24	33	41	20	11	42	28,2	11
16	4690	4	Kleine plevier	3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1,0	10
119	4110	2	Kleinst waterhoen	2																
84	16600	6	Kneu	4	4	4	8	7	9	12	11	11	17	18	22	9	4	22	11,6	11
4	1520	1	Knobbelzwaan	1	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	2	1,2	11
32	7240	9	Koekoek			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1,0	11
79	14640	7	Koolmees	1	1	1	1	2	1	1	2	2	2	3	2	1	1	3	1,6	11
122	3700	3	Kwartel		1	1	2				1	2		1			1	2	1,4	5
124	4210	3	Kwartelkoning					1									1	1	1,0	1
14	4290	1	Meerkoet	5	8	13	19	16	11	17	14	12	14	16	14	14	11	19	14,5	11
72	11870	7	Merel	2	1	1	3	4	3	6	5	8	9	11	14	8	1	14	6,5	11
6	1700	1	Nijlgans	4	4	4	3	4	3	3	5	4	3	3	3	2	2	5	3,4	11
78	14620	8	Pimpelmees			2	2	1	1	1	2	3	2	2	2	1	1	3	1,7	11
12	4080	2	Porseleinhoen										1				1	1	1,0	1
114	16530	7	Putter	2	1	1	1	1	2	2	2	3	3	5	6	4	1	6	2,7	11
33	7670	7	Ransuil								1						1	1	1,0	1
81	18770	2	Rietgors	2	5	14	23	25	32	40	24	27	22	23	29	22	14	40	25,5	11
53	12430	2	Rietzanger	1	1	2	2	7	18	30	29	29	28	29	36	24	2	36	21,3	11
99	950	2	Roerdomp					1	1	1			1		1	1	1	1	1,0	6
70	10990	8	Roodborst			1		1	1	1	1	2	2	2	2		1	2	1,4	9
66	11390	5	Roodborsttapuit				2	4	9	9	14	10	14	15	16	15	2	16	10,8	10
15	4500	5	Scholekster	4	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	1		1	3	2,0	10
128	12380	2	Snor											2			2	2	2,0	1

nummering		soort	jaren														min	max	gem	aant.
BH	Euring		sg.	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016				
56	12590	8	Spotvogel					1	1	1	4	2	1	1	2	2	1	4	1,7	9
89	15820	8	Spreeuw		1	3	1	3	1	2	2	2	2	2	1	2	1	3	1,9	11
52	12360	2	Sprinkhaanzanger				3	6	8	8	11	11	12	13	15	14	3	15	10,1	10
75	14370	7	Staartmees											1			1	1	1,0	1
67	11460	5	Tapuit	1						1							1	1	1,0	1
62	13110	8	Tjiftjaf	2					1	1	2	3	2	3	5	5	1	5	2,8	8
57	12760	8	Tuinfluit						1	1	2	3	5	5	4	2	1	5	2,9	8
18	5460	2	Tureluur	2	2	1	2	1	2	2	2	1	2	2	1		1	2	1,6	10
30	6840	9	Turkse tortel											1			1	1	1,0	1
41	9760	3	Veldleeuwerik	8	5	4	3	4	4	3	4	4	4	1	1	1	1	4	3,0	11
82	16360	8	Vink			1	1	2	1	1	1	2	2	2	2	1	1	2	1,5	11
13	4240	1	Waterhoen	3	3	5	5	5	3	2	2	2	2	2	4	2	2	5	3,1	11
11	4070	2	Waterral	4	7	9	9	8	8	7	7	7	8	7	8	4	4	9	7,5	11
21	5190	2	Watersnip	1	1			1									1	1	1,0	1
100	15080	8	Wielewaal												1		1	1	1,0	1
50	10660	6	Winterkoning	1	1	1		3	2	1	2	2	2	2	5	4	1	5	2,4	10
47	10201	9	Witte kwikstaart	3	2	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	1	1	3	2,2	11
19	5410	5	Wulp	1	1	1	1	1	1	1							1	1	1,0	5
73	12000	8	Zanglijster					1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1,1	9
93	15671	8	Zwarte kraai	1	1	1	1				1	1	1	1	1		1	1	1,0	7
58	12770	8	Zwartkop		1			1	1	1	2	3	3	5	5	2	1	5	2,6	9
territoriale		aantal 'territoria' (1)	109	118	133	174	210	246	299	306	304	307	349	374	247	133	374	268,1		
soorten		aantal soorten	42	43	43	45	56	52	51	54	52	53	53	52	43	43	56	50,4		

5	1730	1	Bergeend	3	1	2	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2	1,3	11
202	1820	1	Krakeend	2	1	7	6	2	4	4	8	11	10	11	7	5	2	11	6,8	11
207	1840	1	Wintertaling	1		1	2	1						2	3		1	3	1,8	5
206	1860	1	Wilde eend	3	11	10	6	8	10	10	22	23	17	14	10	9	6	23	12,6	11
201	1869	1	Soepeend						1	1	1	1	1	1	1		1	1	1,0	7
208	1910	1	Zomertaling	1	1	1	1				2	1		1			1	2	1,2	5
204	1940	1	Slobeend	1		1	5	1	1	1	6	1	5	2	1	1	1	6	2,3	11
209	1960	1	Krooneend													1	1	1	1,0	1
205	1980	1	Tafeleend			1	1		1	1	2	1	1	3	1		1	3	1,3	9
203	2030	1	Kuifeend	6	6	10	8	4	6	6	11	12	9	13	10	1	1	13	8,2	11
eenden		aantal broedparen	17	20	33	31	17	24	24	54	51	44	48	34	18	17	54	34,4		
		aantal soorten	7	5	8	8	6	7	7	8	8	7	9	8	6	6	9	7,5		

alle soorten		aantal 'territoria' (2)	126	138	166	205	227	270	323	360	355	351	397	408	265	166	408	302,5		
		aantal soorten	49	48	51	53	62	59	58	62	60	60	62	60	49	49	62	57,8		

Toelichting

soortnr. BH = soortnummering Werkgroep Berkheide

soortnr. Euring = soortnummering volgens euring-code

(1) lees: territoria en broedgevallen

(2) lees: territoria, broedgevallen en broedparen

sg. = soortgroep; zie tabel 3

in rood: soorten van de Rode Lijst

min = minimum aantal in de periode 2006-2016

max = maximum aantal in de periode 2006-2016

gem = gemiddeld aantal in de periode 2006-2016

aant = aantal keer territoriaal/ broedvogel in de periode 2006-2016

Het aantal territoria en broedparen

In de periode 2006-2016 neemt het aantal territoria en broedparen van alle broedvogels tezamen toe met een piek van 408 in 2015. Bij de territoriumhoudende broedvogels zien we een toename van 133 in 2006 naar 247 in 2016 met eveneens in 2015 een maximum van 374. Bij de eenden neemt het aantal broedparen in de periode 2006-2015 slechts met 1 toe. De piek ligt hier in 2011 met 54 broedparen.

We merken op, dat de resultaten voor 2016, door het uitvallen van de vaste vogelteller in het begin van het telseizoen, niet helemaal betrouwbaar zijn. Voor sommige soorten wijkt het aantal territoria in 2016 weliswaar weinig af van andere jaren, maar bij de eenden en sommige struweel- en rietvogels is dat wel het geval.

Het aantal soorten

Bij de territoriumhoudende broedvogels zien we gemiddeld 50 soorten per jaar, maximaal 56 in 2008 en minimaal 43 in 2006 en in 2016.

Het aantal soorten eenden varieert in deze periode tussen 6 en 9.

Over de gehele periode tellen we in Lentevreugd 83 verschillende soorten broedvogels, waarvan we 36 soorten jaarlijks als broedvogel terugzien. Een indrukwekkend aantal voor een terrein van slechts 100 ha.

Soorten van de Rode Lijst

Niet minder dan 24 soorten van de Rode Lijst hadden vanaf 2004 één of meer territoria in Lentevreugd. Gerekend vanaf 2006 hebben zes hiervan jaarlijks tenminste een territorium in Lentevreugd: de Veldleeuwerik (*Alauda arvensis*), de Huiszwaluw (*Delichon urbicum*), de Graspieper (*Anthus pratensis*), de Koekoek (*Cuculus canorus*), de Slobeend (*Anas clypeata*) en de Kneu (*Linaria cannabina*). De Graspieper en de Kneu staan zelfs in de top tien.

Daarnaast prijken een paar bijzondere soorten op dit lijstje, zoals Porseleinhoen (*Porzana porzana*), Kleinste waterhoen (*Porsana pusilla*), Kwartelkoning (*Crex crex*) en Grauwe klauwier (*Lanius collurio*). Van deze soorten is slechts eenmalig een territorium vastgesteld.

De status van Kleinste waterhoen is zelfs V (verdwenen uit Nederland); niettemin worden van deze soort jaarlijks nog steeds enkele broedparen in Nederland aangetroffen.

Top tien

De 10 meest algemene soorten – de top tien van Lentevreugd – is weergegeven in tabel 2. Hierin zijn de moerasvogels met 40% het sterkst vertegenwoordigd: Kleine karekiet (*Acrocephalus scirpaceus*), Rietgors (*Emberiza schoeniclus*), Rietzanger (*Acrocephalus schoenobaenus*) en Sprinkhaanzanger (*Locustella naevia*). Met elk 20% volgen de watervogels: Meerkoet (*Fulica atra*) en Wilde eend (*Anas platyrhynchos*) en de

vogels van laag struweel: Grasmus (*Sylvia communis*) en Kneu. Het grote aandeel van de water- en moerasvogels verrast niet, want ruim 30% van Lentevreugd bestaat uit nat en drassig terrein.

Tabel 2. Top tien soorten in 2006 - 2016.

nr	Euring nr.	sg.	soort	gem
1	12510	2	Kleine karekiet	28,2
2	18770	2	Rietgors	25,5
3	12430	2	Rietzanger	21,3
4	10110	3	Graspieper	19,0
5	12750	6	Grasmus	17,1
6	4290	1	Meerkoet	14,5
6	1860	1	Wilde eend	12,6
7	16600	6	Kneu	11,6
8	11390	5	Roodborsttapuit	10,8
10	12360	2	Sprinkhaanzanger	10,1

gem = gemiddeld aantal territoria/jaar

Nieuwe soorten

Vanaf 2012 is er in Lentevreugd een aantal nieuwe broedvogels bijgekomen. In 2014 konden Snor (*Locustella luscinioides*), Turkse tortel (*Streptopelia decaocto*) en Staartmees (*Aegithalos caudatus*) worden bijgeschreven. In 2015 kwam de Wielewaal (*Oriolus oriolus*) erbij en in 2016 konden we de Krooneend (*Netta rufina*) als nieuwe soort verwelkomen.

Sterke stijgers en dalers

Om een indruk te krijgen van de trends bij de broedvogels, gebruiken we de lineaire regressiecoëfficiënt over de periode 2006-2016. Dit getal is een maat voor de jaarlijkse toe- of afname van een soort in een gekozen periode, hiermee is dus vast te stellen welke soorten zich in de sterkst stijgende dan wel sterkst dalende trend bevinden.

In tabel 3 is een overzicht te zien van de 10 sterkste stijgers en dalers. Dan valt op dat 40% van de stijgers – Grasmus, Kneu, Fitis (*Phylloscopus trochilus*) en Heggenmus (*Prunella modularis*) – behoren tot de groep van 'vogels van laag struweel', een soortgroep die al jaren in de lift zit. Ook de moerasvogels winnen terrein en dat is te zien aan het feit dat 30% van de stijgers (Rietzanger, Kleine karekiet en Sprinkhaanzanger) behoren tot deze soortgroep. De Graspieper is na de Rietgors de op een na sterkste stijger en is in hoofdzaak verantwoordelijk voor de toename van 'vogels van duingraslanden'.

In dezelfde soortgroep bevindt zich ook de Veldleeuwerik die juist de op een na sterkste daler is. De Waterral (*Fallus aquatilis*) is de sterkste daler. De dalers liggen verspreid over de diverse soortgroepen; watervogels, moerasvogels en vogels van mozaïeklandschap zijn elk met 20% vertegenwoordigd in de groep van 10 sterkste dalers.

Tabel 3. Sterkste stijgers en dalers in 2006-2016.

nummering		sg.	soort	lrc
BH	Euring			
53	12430	2	Rietzanger	3,01
46	10110	3	Graspieper	2,09
59	12750	6	Grasmus	1,95
55	12510	2	Kleine karekiet	1,50
66	11390	5	Roodborsttapuit	1,47
52	12360	2	Sprinkhaanzanger	1,21
84	16600	6	Kneu	1,17
61	13120	6	Fitis	1,07
72	11870	7	Merel	1,04
51	10840	6	Heggenmus	0,99

nummering		sg.	soort	lrc
BH	Euring			
15	4500	5	Scholekster	-0,11
28	6700	7	Houtduif	-0,12
14	4290	1	Meerkoet	-0,13
47	10201	9	Witte kwikstaart	-0,15
1	70	2	Dodaars	-0,16
17	4930	5	Kievit	-0,25
87	15910	9	Huisemus	-0,25
13	4240	1	Waterhoen	-0,27
41	9760	3	Veldleeuwrik	-0,28
11	4070	2	Waterral	-0,29

lrc = lineaire regressiecoëfficiënt

Hieronder gaan we iets dieper in op enkele soorten in deze categorie.

Rietzanger

De Rietzanger is een algemene broedvogel in moerassig terrein en langs sloten in het Noord- en West-Nederland. De landelijke trend is positief. Naast de omstandigheden in Nederland zijn ook die in het overwinteringsgebied (overvloedige regenval) hiervoor verantwoordelijk (sovon.nl). Ook Lentevreugd biedt met zijn uitgebreide rietmoeras een uitstekende biotoop voor de Rietzanger. Het aantal territoria van de Rietzanger nam toe van 2 in 2006 tot 24 in 2016.

Sprinkhaanzanger

De Sprinkhaanzanger doet het goed in Lentevreugd. Opvallend is hoe tegendraads de aantallen zich hier ontwikkelen in vergelijking met het naastgelegen Berkheide. In de periode 2004-2006, toen de Sprinkhaanzanger op zijn top zat in Berkheide, was er in het pas opgeleverde Lentevreugd nog geen territorium te bekennen. Maar na 2007 zat de Sprinkhaanzanger in de lift en bereikte zijn hoogste aantallen in 2015 (15) en in 2016 (14). In dezelfde periode namen de aantallen in Berkheide juist af. Landelijk zijn Sprinkhaanzangers goed vertegenwoordigd in West- en Noord-Nederland en hun aantal neemt landelijk toe (sovon.nl).

Figuur 4. Sprinkhaanzanger. Foto: Luuk Punt.

Figuur 5. Roodborsttapuit. Foto: Luuk Punt.

De toename sinds 2007 is waarschijnlijk te verklaren in de vegetatieontwikkeling van het gebied waarbij, sinds de afronding van de herontwikkeling, het broedbiotoop voor deze soort is toegenomen. De soort broedt in Lentevreugd zowel in de drogere delen als in het rietmoeras.

Roodborsttapuit

Net als de Sprinkhaanzanger is ook de Roodborsttapuit (*Saxicola rubicola*) een opvallende stijger; de ontwikkelingen bij beide soorten lopen vrijwel parallel: geen territoria in de periode 2004 – 2006 en vanaf 2007 een geleidelijke toename met een maximale aantallen in de jaren 2015 (16) en 2016 (15). De toename van struwelen in het gebied na de afronding van de herontwikkeling heeft bijgedragen aan de toename van deze soort.

Veldleeuwerik

De Veldleeuwerik is een notoire daler. Vooral in de duinen was de afname dramatisch; sinds midden jaren 80 zien we een achteruitgang met 75% (Sovon 2002). In Berkheide is de soort sinds 1995 als broedvogel verdwenen (Van Reisen 2011). Tegen deze achtergrond was het opmerkelijk en hoopvol tegelijk, dat er in 2004 direct achter de duinen, in Lentevreugd, een achttal territoria waren; overigens een gevolg van de situatie van

vóór de herinrichting. Tijdens een broedvogelinventarisatie in 2001 werden er in totaal 21 territoria gekarteerd (Ter Haar 2001). Vanaf 2006 handhaaft de Veldleeuwerik zich met drie à vier territoria, maar de laatste drie jaar wordt er nog maar 1 territorium vastgesteld, ondanks de begrazing door Schotse Hooglanders en Konikpaarden. Om het tij te keren, houdt sinds 2012 een groep vrijwilligers, in overleg met Staatsbosbeheer, zich in de wintermaanden bezig met het beheer van een met Duinriet (*Calamagrostis epigejos*) begroeide heuvel en vlakte in het oostelijk deel van Lentevreugd (Van Venetië 2016).

De soortgroepen

Tabel 4 toont per soortgroep: het aantal territoria/broedparen, de index, het aandeel en het aantal soorten. Omdat ook voor de soortgroepen alleen de gegevens van de laatste 11 jaar het best vergelijkbaar zijn, is de index in 2006 op 100 gezet. Voor een andere jaar – jaar a – is de index dan gelijk aan: $100 \times (\text{aantal in jaar a} / \text{aantal in 2006})$.

Onder het aandeel van een soortgroep verstaan we het aantal territoria/broedparen in die groep ten opzichte van het totaal aantal soorten, uitgedrukt als percentage.

Tabel 4. Ontwikkelingen per soortgroep in 2006 - 2016.

sg nr.	naam		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	gem	max	min	perc
1	Watervogels	aantal territoria	30	38	57	60	44	44	48	78	73	65	71	57	39	50,6	60	30	-32%
		index	53	67	100	105	77	77	84	137	128	114	125	100	68	89	105	53	-32%
		aandeel	23,8%	27,5%	34,3%	29,3%	19,4%	16,3%	14,9%	21,7%	20,6%	18,5%	17,9%	14,0%	14,7%	23%	34%	15%	-57%
		aantal soorten	11	10	13	13	11	12	12	13	13	12	14	13	11	12,2	13	10	
2	Moerasvogels	aantal territoria	20	32	46	69	85	119	147	130	137	119	128	153	96	93,2	147	20	109%
		index	43	70	100	150	185	259	320	283	298	259	278	333	209	203	320	43	109%
		aandeel	15,9%	23,2%	27,7%	33,7%	37,4%	44,1%	45,5%	36,1%	38,6%	33,9%	32,2%	37,5%	36,2%	38%	46%	16%	31%
		aantal soorten	11	10	10	11	14	12	12	11	11	13	12	11	10	11,8	14	10	
3	Vogels van duingraslanden	aantal territoria	14	9	9	11	16	20	28	30	30	27	31	27	22	16,8	28	9	144%
		index	156	100	100	122	178	222	311	333	333	300	344	300	244	187	311	100	144%
		aandeel	11,1%	6,5%	5,4%	5,4%	7,0%	7,4%	8,7%	8,3%	8,5%	7,7%	7,8%	6,6%	8,3%	7%	11%	5%	53%
		aantal soorten	4	3	3	3	3	2	2	3	3	3	3	2	2	2,6	4	2	
4	Pioniervogels	aantal territoria	3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	-100%
		aandeel	3,2%	2,2%	1,8%	1,5%	1,3%	0,7%	0,6%	0,8%	0,8%	0,9%	0,8%	0,5%	0,8%	1%	3%	1%	-58%
		aantal soorten	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
5	Vogels van mozaiek-landschap	aantal territoria	19	16	13	16	14	18	20	27	17	20	24	25	19	16,2	20	13	46%
		index	146	123	100	123	108	138	154	208	131	154	185	192	146	125	154	100	46%
		aandeel	15,1%	11,6%	7,8%	7,8%	6,2%	6,7%	6,2%	7,5%	4,8%	5,7%	6,0%	6,1%	7,2%	0,07	0,15	0,06	-8%
		aantal soorten	7	5	4	6	7	6	5	5	4	4	4	4	2	5,6	7	4	
6	Vogels van laag struweel	aantal territoria	16	13	10	18	25	27	37	41	39	58	70	79	45	23,4	37	10	350%
		index	160	130	100	180	250	270	370	410	390	580	700	790	450	234	370	100	350%
		aandeel	12,7%	9,4%	6,0%	8,8%	11,0%	10,0%	11,5%	11,4%	11,0%	16,5%	17,6%	19,4%	17,0%	9%	13%	6%	182%
		aantal soorten	5	6	5	4	5	5	5	5	5	5	5	6	6	4,8	6	4	
7	Vogels van hoog struweel	aantal territoria	9	4	4	8	12	9	12	12	18	17	23	24	15	9	12	4	275%
		index	225	100	100	200	300	225	300	300	450	425	575	600	375	225	300	100	275%
		aandeel	7,1%	2,9%	2,4%	3,9%	5,3%	3,3%	3,7%	3,3%	5,1%	4,8%	5,8%	5,9%	5,7%	4%	7%	2%	135%
		aantal soorten	4	4	4	4	5	5	5	6	5	5	6	5	5	4,6	5	4	
8	Bosvogels	aantal territoria	3	5	9	7	12	11	12	22	26	26	28	31	18	10,2	12	3	100%
		index	33	56	100	78	133	122	133	244	289	289	311	344	200	113	133	33	100%
		aandeel	2,4%	3,6%	5,4%	3,4%	5,3%	4,1%	3,7%	6,1%	7,3%	7,4%	7,1%	7,6%	6,8%	4%	5%	2%	25%
		aantal soorten	2	5	6	6	9	11	11	13	13	12	11	13	9	8,6	11	2	
9	Overige vogels	aantal territoria	12	18	17	15	18	21	18	19	14	18	21	11	11	18	21	15	-35%
		index	71	106	100	88	106	124	106	112	82	106	124	65	65	104	124	88	-35%
		aandeel	9,5%	13,0%	10,2%	7,3%	7,9%	7,8%	5,6%	5,3%	3,9%	5,1%	5,3%	2,7%	4,2%	9,4%	10,2%	7,3%	-59%
		aantal soorten	4	4	5	5	7	5	5	5	5	5	6	5	4	5,4	7	4	
alle soorten	aantal territoria	126	138	166	205	227	270	323	360	355	351	397	408	265					
	aantal soorten	49	48	51	53	62	59	58	62	60	60	62	60	49					

gem = gemiddeld aantal in de periode 2006-2016

min = minimum aantal in de periode 2006-2016

max = maximum aantal in de periode 2006-2016

perc = verandering in 2016 t.o.v. 2006 in procenten

De pioniervogels laten we buiten beschouwing, want deze groep bestaat in feite uit slechts één soort, de Kleine plevier (*Charadrius dubius*).

In de kolommen 17-20 staan voor bovengenoemde grootheden het gemiddelde over de periode 2006 t/m 2011 (kolom 17), het maximum en het minimum in deze periode (kolom 18 en 19) en de procentuele toename in 2016 ten opzichte van 2006.

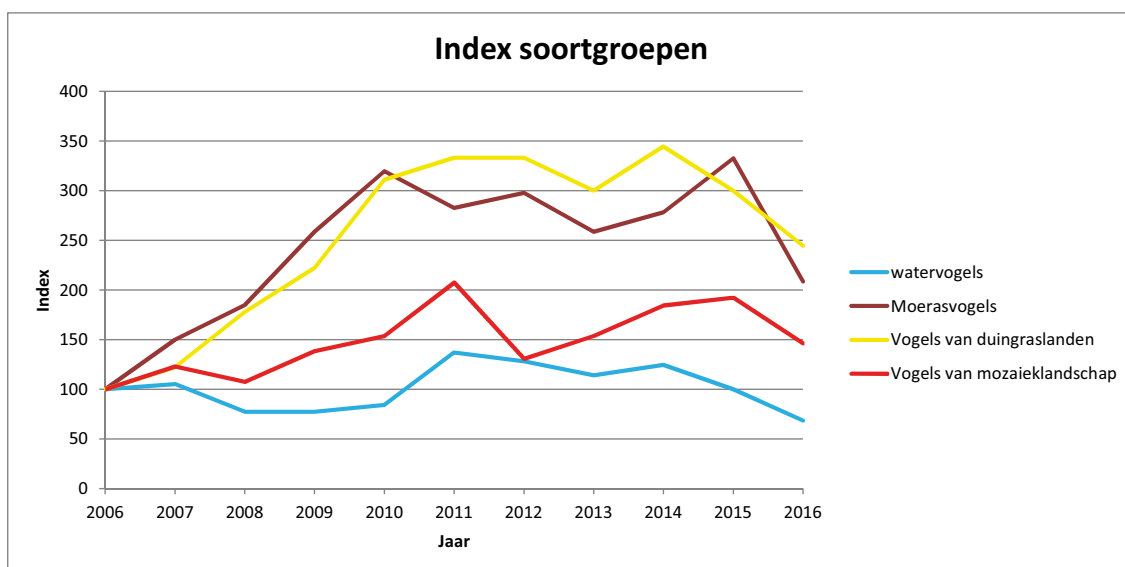
De figuren 6a en 6b tonen voor alle soortgroepen het verloop van de index in de tijd. Behalve bij de watervogels en 'overige vogels' zien we in de periode 2006 t/m 2016 bij alle soortgroepen een toename.

De grootste procentuele toename van het aantal territoria (of de index) zien we bij de vogels van laag struweel (350%). Vooral de Grasmus, de Fitis en de Kneudragen dragen sterk aan deze toename bij.

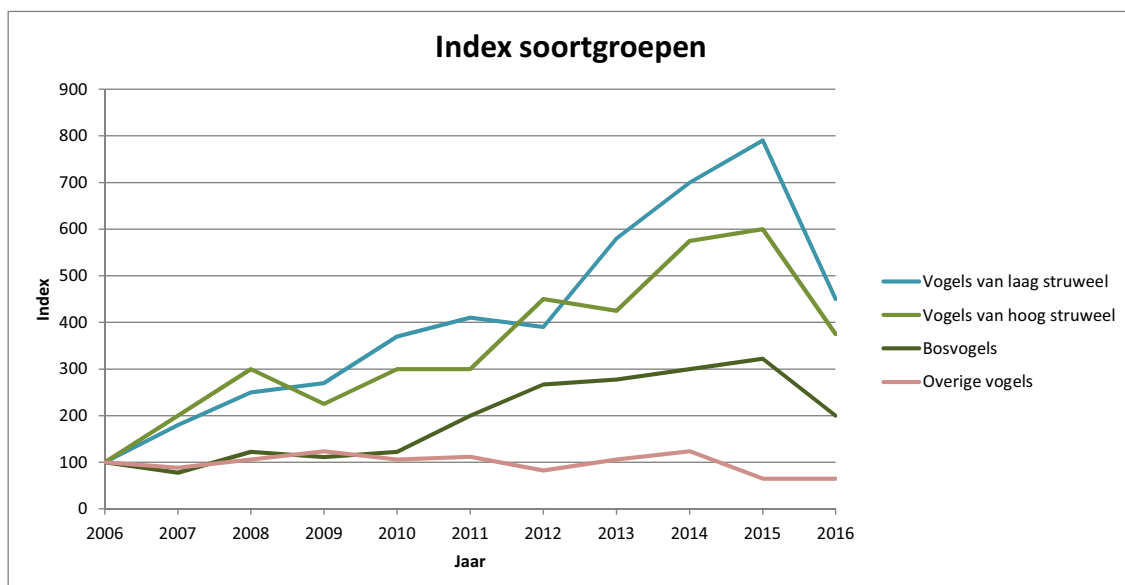
Op de tweede plaats staan de vogels van hoog struweel met een toename van 275%.

Een derde plaats is voor de vogels van duingraslanden met een toename van 144%. Dit komt vooral op het conto van de Graspieper.

Figuur 7 toont voor alle soortgroepen het verloop van het aandeel in de periode 2006 t/m 2016. Direct valt op dat het aandeel van de water- en de moerasvogels het grootst is; ruim 50%. En dat is te verwachten voor een nat terrein als Lentevreugd. Ondertussen neemt het aandeel van de watervogels wel af. De indruk bestaat dat het terrein de laatste jaren droger is dan in de beginjaren. De winst zit vooral bij de struweel- en bosvogels; het gezamenlijk aandeel neemt toe van 13,8% in 2006 tot 28,5% in 2016. Deze grote toename hangt samen met de hierboven genoemde gebieds-

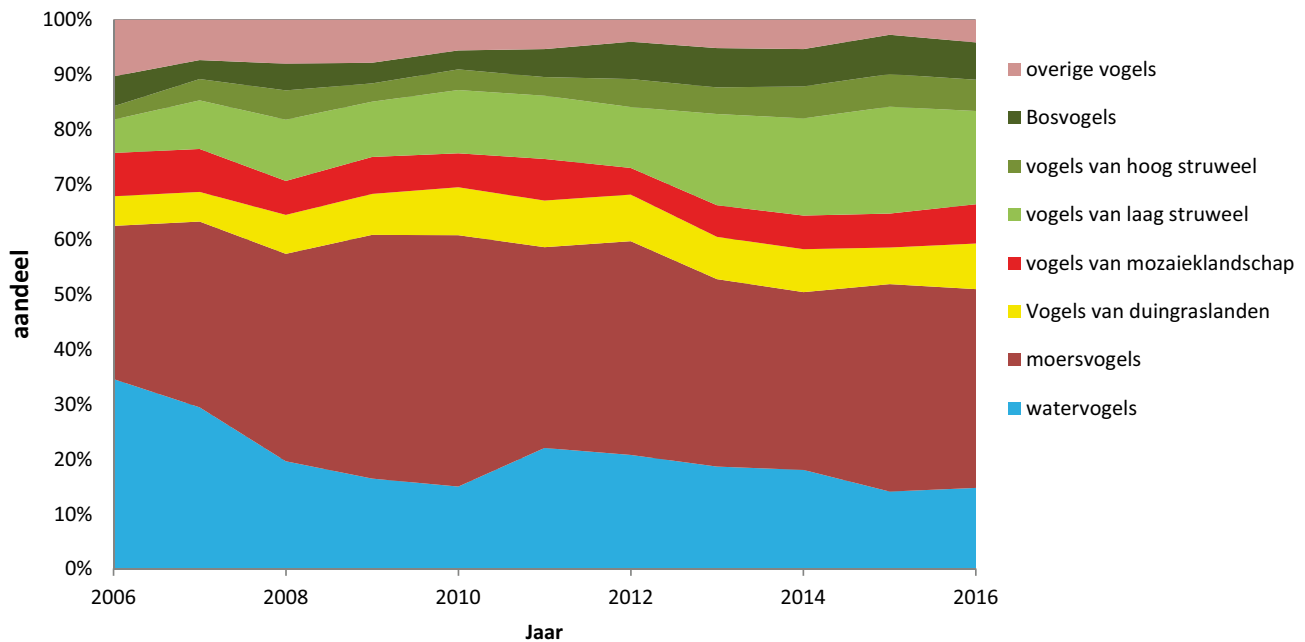

Figuur 6a. Het verloop van de index in de tijd voor alle soortgroepen 1, 2, 3 en 5.

Figuur 6b. Het verloop van de index in de tijd voor alle soortgroepen 6, 7, 8 en 9.

Aandeel soortgroepen

Figuur 7. Het verloop van het aandeel in de tijd voor alle soortgroepen.

verandering, waarbij de oorspronkelijke pioniersvegetatie zich heeft ontwikkeld naar duingrasland en rietmoeras met struwelen.

In het algemeen geldt dat, als de index van een soortgroep toeneemt, het aandeel dat ook doet. De 'vogels van mozaïeklandschap' vormen een uitzondering op deze regel, want de index neemt toe en het aandeel neemt af. In dit geval wordt de afname van het aandeel veroorzaakt door het feit dat de toename van het aantal territoria bij de andere soortgroepen veel groter is dan bij de 'vogels van mozaïeklandschap'.

Niet-broedvogels

Niet alleen voor broedvogels heeft Lentevreugd grote betekenis. Ook tijdens de voor- en najaarstrek doen veel vogels Lentevreugd aan om even op adem te komen of om foeragerend wat nieuwe energie op te doen. Onder deze bezoekers kunnen zich soms heel interessante soorten bevinden.

Sinds de afronding van de herinrichting fase 1 in 2003, zijn in Lentevreugd t/m 2016 (verblijvend dan wel overvliegend) 230 vogelsoorten waargenomen, exclusief:

- een verzamelsoort: Barmsijs (*Acanthis flammea/cabaret*),
- drie soorten: Alpengierzwaluw (*Apus melba*) in 2010, Arendbuizerd (*Buteo rufinus*) in 2011 en Goudlijster (*Zoothera aurea*) in 2003 die niet zijn ingediend bij, dan wel niet zijn aanvaard door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna en

- zeven exoten: Fazant (*Phasianus colchicus*), Rosse fluiteend (*Dendrocygna bicolor*), Zwarte zwaan (*Cygnus olor*), Nijlgans (*Alopochen aegyptiaca*), Chileense smient (*Anas sibilatrix*), Halsbandparkiet (*Psittacula krameri*) en Kanarie (*Serinus canaria*).

Van deze 230 vogelsoorten zijn maar liefst 212 vogelsoorten daadwerkelijk verblijvend/foeragerend waargenomen in het gebied en hiervan zijn voor 83 vogelsoorten sinds 2004 een of meerdere territoria vastgesteld. Opvallend is dat Lentevreugd ook als een magneet lijkt te werken op zowel lokale, regionale als landelijke schaarse tot zeldzame vogelsoorten. Tabel 5 geeft een overzicht van (lokaal) schaarse en zeldzame soorten die in de periode 2003 t/m 2016 tenminste eenmaal verblijvend of foeragerend in het gebied zijn waargenomen. Met een 'X' is aangegeven dat een bepaalde soort in een jaar verblijvend is waargenomen. Daar waar een territorium van een soort in het betreffende jaar is gekarteerd, is dit weergegeven met 'Terr' en 'OV' betekent dat de vogel in het betreffende jaar alleen overvliegend is waargenomen.

De lijst van schaarse en zeldzame soorten die in dezelfde periode alleen overvliegend zijn waargenomen, is eveneens indrukwekkend, met soorten als: Visarend (*Pandion haliaetus*) (2003, 2005, 2008 t/m 2014, 2016), Slangenarend (*Circaetus gallicus*) (2006), Grauwe kiekendief (*Circus pygargus*) (2008), Lachstern (*Gelochelidon nilotica*) (2013), Reuzenster (*Hydroprogne caspia*) (2009), Zomertortel (*Streptopelia turtur*) (2005, 2007, 2011), Bijeneter (*Merops apiaster*) (2009), Hop (*Upupa*

Tabel 5: Overzicht (lokaal) schaarse en zeldzame soorten in de periode 2003 t/m 2016

	Vogelsoort	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	Kwartel <i>Cortunix cortunix</i>	X	X	X	Terr.	Terr.				Terr.	Terr.	Terr.	Terr.		X
2	Krooneend <i>Netta rufina</i>											X			Terr.
3	Geoorde fuut <i>Podiceps nigricollis</i>										X			X	
4	Zwarte ooievaar <i>Ciconia nigra</i>										X		OV		
5	Kwak <i>Nycticorax nycticorax</i>	X													
6	Ralreiger <i>Ardeola ralloidis</i>				X										
7	Koereiger <i>Bubulcus ibis</i>					X			X						X
8	Purperreiger <i>Ardea purpurea</i>	OV					X		OV		X	X	OV	OV	OV
9	Rode wouw <i>Milvus milvus</i>	OV			OV			OV			X	OV			OV
10	Zwarte wouw <i>Milvus migrans</i>	OV			X		OV			OV	X	OV	OV	OV	
11	Zeearend <i>Haliaeetus albicilla</i>							X				X		OV	OV
12	Steppekiekendief <i>Circus macrourus</i>														X
13	Ruigpootbuizerd <i>Buteo lagopus</i>								X	OV	X				
14	Roodpootvalk <i>Falco vespertinus</i>						X			OV					OV
15	Kwartelkoning <i>Crex crex</i>	X					Terr.								
16	Kleinst waterhoen <i>Porzana pusilla</i>	X	Terr.												
17	Porseleinhoen <i>Porzana porzana</i>	X	X					X		X		Terr.			
18	Kraanvogel <i>Grus grus</i>	X	X	X			X			OV	X	OV			
19	Griel <i>Burhinus oedicephalus</i>								X						
20	Steltkluut <i>Himantopus himantopus</i>	X													X
21	Morinelplevier <i>Charadrius morinellus</i>				OV		OV				OV	X			
22	Poelruiter <i>Tringa stagnatilis</i>	X													
23	Gestreepte strandloper <i>Calidris melanotos</i>	X													
24	Grauwe franjepoot <i>Phalaropus lobatus</i>	X													
25	Pontische meeuw <i>Larus cachinnans</i>	X													
26	Witvleugelstern <i>Chlidonia leucopterus</i>									X					
27	Kuifkoekoek <i>Clamator glandarius</i>								X						
28	Kerkuil <i>Tyto alba</i>	X	X			X	Terr.		X (†)						
29	Velduil <i>Asio flammeus</i>	OV		X			X	X		X	X	X	X	X	X
30	Draaihals <i>Jynx torquilla</i>														
31	Grauwe klauwier <i>Lanius collurio</i>						Terr.				X	X			
32	Klapster <i>Lanius excubitor</i>									X					
33	Raaf <i>Corvus corax</i>										X	X	X	X	X
34	Bonte kraai <i>Corvus cornix</i>						X	X	X	X	X	X	X	X	X
35	Buidelmees <i>Remiz pendulinus</i>			X											
36	Kortteenleeuwerik <i>Calandrella brachydactyla</i>	X													
37	Strandleeuwerik <i>Eremphila alpestris</i>	X	X		X										
38	Bruine boszanger <i>Phylloscopus fuscatus</i>														X
39	Bladkoning <i>Phylloscopus inornatus</i>												X	X	X
40	Waterrietzanger <i>Acrocephalus paludicola</i>		X				X	X	X	X	X	X		X	

	Vogelsoort	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
41	Snor <i>Locustella luscinioides</i>												Terr.		X
42	Graszanger <i>Cisticola juncidis</i>				X										
43	Sperwergrasmus <i>Sylvia nisoria</i>											X	X		
44	Grote pieper <i>Anthus richardi</i>	X	X	X	X	X	X	X	OV		X	OV	OV	OV	X
45	Duinpieper <i>Anthus campestris</i>						X		OV		OV				
46	Europese kanarie <i>Serinus serinus</i>					X		X			OV		OV		
47	Frater <i>Linaria flavirostris</i>								X						
48	Ortolaan <i>Emberiza hortulana</i>	X			X					OV					
49	Sneeuwgorst <i>Plectrophenax nivalis</i>	X			X								X		

X = verblijvend

OV = overvliegend

Terr. = territorium

epos) (2006), Kleine bonte specht (*Dryobates minor*) (2006), Pestvogel (*Bombycilla garrulus*) (2012, 2016), Kuifleeuwerik (*Galerida cristata*) (2004) en Dwerggors (*Emberiza pusilla*) (2016).

Uit tabel 5 blijkt dat in een kort tijdsbestek veel schaarse tot zeldzame soorten foeragerend dan wel verblijvend zijn waargenomen in Lentevreugd. Lentevreugd is onmiskenbaar aantrekkelijk voor vogels. Ondanks dat de oorzaak van die aantrekkelijkheid niet is onderzocht, zijn er wel een aantal mogelijke verklaringen voor te geven.

Allereerst kan de combinatie van verschillende soorten biotopen in een relatief klein gebied langs de binnenduinrand van Berkheide hier een rol spelen. Juist de ligging langs de binnenduinrand zou van grote invloed kunnen zijn.

Ten tweede bestaat het vermoeden, dat Lentevreugd vlak bij een knooppunt van trekbanen ligt. In zo'n geval worden méér doortrekkende vogels verleid tot een tussenstop. Bij Haagse en Katwijkse vogeltrekwaarnemers heerst de opvatting dat Lentevreugd net ten noorden ligt van het punt waar twee landelijke vogeltrekbanen bij elkaar komen. Eén trekbaan loopt langs de oostkant van het IJsselmeer via de Oostvaardersdijk in Flevoland in de richting van Den Haag. Deze komt ter hoogte van de Ganzenhoek (op de grens van Berkheide en Meijendel) samen met de andere trekbaan, die evenwijdig aan de kuststrook van Noord- en Zuid-Holland loopt. Ook blijkt in het najaar dat de binnenduinrand wordt gebruikt als trekroute, zeker wanneer sprake is van weinig gestuwde landtrek (landtrek over een breed front).

Ten slotte kan er sprake zijn van het zogenaamde 'waarnemerseffect'. Lentevreugd heeft in korte tijd naamsbekendheid gekregen bij vogelaars en wordt daarom door een toenemend aantal vogelaars bezocht. En een toename van waarnemers leidt tot meer waarnemingen, zoals het volgende voorbeeld illustreert. Op 23 maart 2010 werd de Griel (*Burhinus oediacnemus*) waargenomen. Op 24 maart 2010 ontdekten mensen die op zoek waren naar die Griel, een Kuifkoekoek (*Clamator glandarius*). En op 25 maart 2010 werd een Alpengierzwaluw overvliegend waargenomen door mensen die weer op zoek waren naar de Kuifkoekoek. In 2016 gebeurde er iets soortgelijks. In dat jaar werd er een Steppekiekendief (*Circus macrourus*) waargenomen die van 15 t/m 30 oktober aanwezig was op Lentevreugd. Deze vogel hield zich voornamelijk op in het rietmoeras aan de westkant van het gebied en trok veel bekijks van vogelaars en vogelfotografen uit heel Nederland. Op de dag na de eerste melding werd door de vogelaars die aan het zoeken waren naar de Steppekiekendief een Koereiger (*Bubulcus ibis*) waargenomen en vlogen er twee Grote piepers (*Anthus richardi*) rond. Bovendien werd op 22 oktober 2016 een Bruine boszanger (*Phylloscopus fuscatus*) waargenomen en vloog op 26 oktober 2016 een Pestvogel over.

Samenvatting en conclusie

Duidelijk is dat natuurontwikkeling kan lonen (Fig. 8). In het geval van Lentevreugd heeft dit voor 83 soorten geschikt broedbiotoop opgeleverd. Vooral voor de 'natte soorten' blijkt Lentevreugd aantrekkelijk. Het aandeel van de water- en moerasvogels neemt weliswaar af, maar is nog altijd het grootst. In toenemende

Figuur 8. Een resterend bollenveldje naast Lentevreugd, dat er ook zo uitzag voordat natuurontwikkeling plaatsvond. Foto: Joost van Reisen.

mate blijkt Lentevreugd aantrekkelijker te worden voor struweel- en bosvogels.

Verder valt op, dat zich onder de territoriale soorten heel wat schaarse tot zeldzame soorten en soorten van de Rode Lijst bevinden. Vier van die soorten van de Rode Lijst zien we jaarlijks als broedvogel terug. De totaallijst van 212 verblijvende vogelsoorten leert, dat 129 soorten niet-broedvogels Lentevreugd hebben aangedaan. Indrukwekkend is, dat zich onder die 129 soorten een relatief groot aantal bijzondere bezoekers van Lentevreugd bevindt.

Dankwoord

Wij bedanken Hans Wondergem (Staatsbosbeheer) voor het maken en het ter beschikking stellen van het kaartje van Lentevreugd. Tevens bedanken wij Luuk Punt voor het beschikbaar stellen van de vogelfoto's.

J.C. van Reisen
2e de Riemerstraat 83-85
2513 CW Den Haag
joostvanreisen@hetnet.nl

B.D. van der Burg
Looyerslaan 44
2223 TH Katwijk ZH
bas@birdclubkatwijk.nl

Literatuur

- Boele A & F Hustings (2016). Sovon-Nieuws 29 (2): 14-15.
- Boom B van den, J Holtland & E Lammerts (2004). De duinen van Staatsbosbeheer. Publicatie SBB, afdeling terreinbeheer.
- Haar B ter (2001). Broedvogel inventarisatie Lentevreugd 2001. Duinstag, 16e jaargang, 2: 8-12.
- Dijk AJ van (2004). Handleiding Broedvogel Monitoring Project. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Dijk AJ van (2012). Handleiding autoclustering in BMP. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Dijk AJ van & A Boele m.m.v. F Hustings (2011). Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Reisen JC van & B van der Burg (2013). Van bollengrond naar duingrasland. Holland's Duinen 61: 34-45.
- Reisen JC van, G van Ommering & B ter Haar (2006). Broedvogelmonitoring Berkheide 2004 en 2005. Holland's Duinen. 49: 39-63
- Reisen JC van, G van Ommering & B ter Haar (2008). Broedvogelmonitoring Berkheide 2006 en 2007. Holland's Duinen. 52: 59-83
- Reisen JC van, G van Ommering & B ter Haar (2010). Broedvogelmonitoring Berkheide 2008 en 2009. Holland's Duinen. 56: 50-81
- Reisen JC van, G van Ommering, BJM ter Haar & J de Leeuw (2014). Broedvogelmonitoring Berkheide 2010, 2011 en 2012. Holland's Duinen 63: 44-63.
- Reisen JC van, G van Ommering, BJM ter Haar & J de Leeuw (2015). Broedvogelmonitoring Berkheide 2013 en 2014. Holland's Duinen 66: 47-57.
- Reisen JC van (2010). Vogels in een veranderend duin: broedvogelmonitoring in Berkheide van 1984 tot 2010. Coastal & Marine (EUCC) / Kust & Zee (2011), Leiden.
- Ommering G van (2000). Handleiding Vogelpopulatieonderzoek Werkgroep Berkheide 2000. 11e uitgave, februari 2000. Werkgroep Berkheide, Leiden.
- SOVON, Vogelonderzoek Nederland (2002). Atlas van de Nederlandse Broedvogels (1998-2002). Nationaal Natuurhistorisch museum Naturalis, Leiden. KNNV, Utrecht.
- Venetië E van (2016). Lentevreugd tien jaar later. Duin 4: 24-25.
- Voous KH (1980). Lijst van Europese broedvogels, inclusief Nederlandse vogellijst. Limosa 53: 91-104.